

ISLAMIST GOVERNANCE HAMAS STYLE

Readings from the Palestinian experiment in Islamic democracy

Dr. Björn Brenner
Swedish Defence University

SAMMANFATTNING PÅ SVENSKA

Föreliggande avhandling behandlar frågeställningen om hur den islamistiska och väpnade gruppen Hamas kom att styra efter sin seger i de palestinska parlamentsvalen år 2006. Fallet Hamas har väckt särskilt forskningsintresse i och med gruppens till synes motsägelsefulla natur och handlande. Å ena sidan har Hamas fört en väpnad kamp mot Israel som till och med innehållit självmordsbombningar mot den israeliska civilbefolkningen, å andra sidan har man uppvisat vilja och förmåga att delta i den politiska processen i demokratisk ordning. Hamas var det första fallet av islamister i Arabvärlden som nått regeringsmakt på demokratisk väg i fria och demokratiska val.

Fallet Hamas anknyter härigenom till ett flertal pågående debatter inom forskarvärlden. Denna avhandling tar sitt avstamp i två av dessa som har varit särskilt livliga. Den första debatten gäller huruvida islam och islamism kan anses vara kompatibla med demokrati rent ideologiskt. En del av denna debatt har fört diskussionen vidare och inriktat sig på praktik istället för ideologi. Den delen har kommit att handla om huruvida islamister som signalerat vilja att delta i demokratiska processer genom att delta i val verkligen också har förmågan att styra demokratiskt om de skulle ges den möjligheten.

Den andra debatten gäller Hamas självt som fenomen och hur man vetenskapligt skall kunna förstå den typ av aktörer som både använder våld mot sina meningsmotståndare och samtidigt vill delta i demokratiska processer på fredlig väg. Det finns också en tydlig utomvetenskaplig relevans för avhandlingens ämne i det att Hamas utgör en kraft att räkna med också framöver i israelisk och palestinsk politik. Vad Hamas gör och hur gruppen utvecklas de närmaste åren kan komma att spela en avgörande roll för bildandet av en framtida palestinsk stat samt för hur den då kan komma att utformas.

Frågeställningen i avhandlingen behandlas genom att först konstruera ett analytiskt ramverk. Den litteratur som avser just islamister vid makten pekar särskilt ut två kännetecknande drag att fokusera på när sådana islamister undersöks, nämligen i vilken utsträckning religiösa respektive demokratiska inslag förekommer i deras handlande. Dessa två inslag ger i sin tur upphov till två variabler i regerandet, religiösa-kontra-sekulära drag samt auktoritära-kontra-demokratiska drag. När dessa två variabler sedan kombineras utmynnar det i fyra olika teoretiska utfall. I avhandlingen formuleras dessa utfall i form av fyra olika idealtypiska regerandestilar, nämligen den islamisk-teokratiska stilen, den demo-islamiska stilen, den totalitära stilen och den sekulär-demokratiska stilen.

Eftersom det inte går att undersöka hur islamisterna i fråga styr inom inrikespolitikens alla politikområden, ingår det i konstruerandet av avhandlingens analytiska ramverk också att peka ut vilka aspekter som är mer centrala än andra att undersöka. En genomgång av den litteratur som behandlar islamister vid makten ger vid handen tolv sådana aspekter. När dessa tolv sedan ställs mot vilka aspekter den fallspecifika Hamas-litteraturen anser vara viktigast framträder tre av de tolv som mest centrala. Dessa är regeringens hanterande av den parlamentariska oppositionen, regeringens hanterande av den våldsamma och utomparlamentariska oppositionen, samt regeringens hanterande och reformering av rättssystemet.

I ljuset av avhandlingens analytiska ramverk har sedan genomförts en relativt omfattande insamling av empiriskt material för undersökningens möjliggörande. Hamas styrning har studerats på plats i Gaza med särskilt fokus på de tre ovan nämnda aspekterna. Fältstudierna i Gaza har resulterat i ett material som, dels består av ett antal fältobservationer, dels av flera djupintervjuer med nyckelpersoner inom den lokala palestinska politiken, t ex Hamasledare och olika tjänstemän inom statsapparaten. När dessa primärdata därefter sammanförts med det empiriska material som redan funnits tillgängligt i den befintliga litteraturen har ett nytt och relativt djuplodande dataset uppstått.

Efter att det empiriska materialet undersökts med hjälp av avhandlingens analytiska ramverk har följande slutsatser kunnat dras: Hamas styrningsstil överensstämde inte helt och hållet med någon av de förkonstruerade idealtyperna, men visade sig trots allt innehålla såväl religiösa som auktoritära drag. På så sätt kan Hamas styrning anses ha vissa likheter med den islamisk-teokratiska stilen. Dock innehöll de religiösa dragen inte någon direkt strävan efter att upprätta en islamisk stat, vilket var ett centralt kriterium för den islamisk-teokratiska stilen. Samtidigt fanns det också vissa demokratiska drag i Hamas styrning, både i hur man hanterade den inomparlamentariska oppositionen och i hur de utomparlamentariska våldsamma grupperna hanterades. Dessa demokratiska drag pekade i sin tur snarare åt likheter med den demo-islamiska stilen. Hamas styrningsstil måste därmed placeras någonstans mitt emellan dessa två stilar.

Sammanfattningsvis visar avhandlingen på att Hamas styrning i praktiken legat relativt långt ifrån de demokratiska värden som gruppen självt hävdar att man respekterar. På samma gång visar dock avhandlingen att Hamas styrning inte heller kan liknas vid något islamiskt-fundamentalistiskt eller våldsamt Taliban-styre. Medan avhandlingen visar att Hamasregeringen har prioriterat den egna maktkonsolideringen framför medborgarnas demokratiska fri- och rättigheter, har Hamas inte sökt att direkt förändra samhällsordningen och upprätta någon islamisk stat med sharialagar. Tvärtom har Hamasregeringen behållit den sekulära ordningen och till och med ofta ansett det vara nödvändigt för sin politiska legitimitet att motivera sina handlingar genom att hänvisa till ordalydelser i den palestinska konstitutionen. I Hamas sekulära ordning i Gaza har det dock funnits en viss undfallenhet från regeringens sida gentemot religiösa auktoriteter. Dessa har i perioder fått inflytande över hur Gaza har styrts, särskilt över den informella rättsskipningen som ersatt det formella rättsväsendet när detta rättsväsende inte räckt till.

Beträffande debatten om den demokratiska förmågan hos islamister vid makten konstaterar avhandlingen att fallet Hamasregeringen i Gaza inte kan anses styrka någon av debattens tre huvudståndpunkter. Av observationerna att döma förefaller det åtminstone inte finnas någon oöverbryggbar motsättning mellan islamism och demokrati i praktiken. I Hamas fall har inte dess ideologi varit något som begränsat demokratiskt beteende utan endast ett löst sammanhållande ramverk med ett stort eget tolkningsutrymme. Hamas har i flera avseenden visat sig kapabelt till demokrati, åtminstone i proceduriell mening. Det råder dock viss tveksamhet kring Hamas vilja att sätta den enskilde medborgarens intressen framför vad man anser vara statens, territoriets och folkets bästa, dvs att även följa liberala värden och principer i sitt regerande. Avhandlingen måste trots allt konstatera att Hamasregeringen i Gaza inte blivit auktoritär till den grad som dess helt icke-demokratiska politiska sammanhang egentligen torde ha lett den till, såsom förutspåts av vissa forskare.

I ljuset av andra fall av islamister vid makten, t ex Talibanerna i Afghanistan och Ennahda-partiet i Tunisien, drar avhandlingen slutsatsen att det förefaller finnas många olika typer av islamister. Dessa olika grupper varierar kraftigt i hur de uttolkar sin ideologi och även i hur de sedan omsätter den till handling i praktiken. Avhandlingen reflekterar över att det kanske till och med finns så många olika typer av islamister att olikheterna dem emellan är fler än likheterna, vilket i så fall skulle vattna ur begreppet 'islamister' och göra det mindre

meningsfullt. Hursomhelst, i detta breda spektrum framstår Hamas i Gaza som vare sig den mest extrema eller den mest moderata bland övriga typer. Mot bakgrund av de observationer som gjorts i detta fall konkluderar avhandlingen att alla islamister inte är fundamentalistiska och våldsbejakande, men att alla inte heller är enbart demokratiska och fredsbejakande. Åtminstone några av dem förefaller bära på en potential att kunna inrymma demokrati i såväl sin egen ideologi som i praktiken.

Beträffande debatten om Hamas natur menar avhandlingen att den del av litteraturen som närmast sig en djupare förståelse av Hamas är den som sett längre än att endast närma sig rörelsen genom dess användande av politiskt våld. Denna litteratur har dock dragit alltför långtgående slutsatser i fråga om Hamas intresse av demokrati och dess pågående demokratisering. Avhandlingen menar att, medan Hamas inte skall betraktas som våldsbejakande till sin natur, skall Hamas emellertid inte heller ses som en i grunden demokratisk rörelse. Hamas är i första hand pragmatiskt och kan endast i andra hand betraktas som (delvis) demokratiskt. Den demokrati som då avses är inte liberal demokrati utan syftar snarare på proceduriella aspekter av dess beteende. I motsats till de delar av litteraturen som tilldelar Hamas konstitutiva karaktärsdrag, det må vara våld eller demokrati, menar avhandlingen att ett annat perspektiv är nödvändigt. Hamas bör istället studeras och förstås i termer av en politisk figur, det vill säga en subjektifierad politisk aktör. Den politiska figuren har en egen natur och agerar på basis av identitet/ideologi, rationellt tänkande och med hänsyn till sammanhanget. Den politiska figuren både tänker och känner på egen hand och fattar sedan rationella beslut baserat på sin egen uppfattning om vad som kan maximera politiskt inflytande och garantera dess överlevnad.